

עוז להיות חילוני*

יזהר סמילנסקי

דתי, לא דתי וחילוני

להיות לא-דתי אפשר מתוך בורות, ומתוך עצלות ומתוך סתמיות: אבל להיות חילוני הרי זה מתוך בחירה להיות חילוני.

להבדיל מאותם לא-דתיים שהם לא-דתיים לא מרוב הכרעות אלא מאותה נוחות מעשית: פחות מוטרדים בהגבלות ובחובות, פחות מוטרדים בצווי מותר אסור, פחות בפולחנים ובטקסים של-חובה, ואין עליהם לפרפר הרבה כדי להיות לא דתיים – עליהם רק להיות כמו כולם – הולכים אל הקל יותר, פטורי עול יותר, וגם מנוערים מצורך לתת דין-וחשבון.

לא די להיות לא-דתי כדי להיות חילוני. ההבדל אינו רק כהבדל שבין שלילה וחיוב, ולא רק כהבדל שבין סביל ופעיל – אלא כהבדל שבין מציאה לאיבוד. רבים מן הלא-דתיים מוסיפים להיות לא-דתיים עד לרגע שנתקלים במעצור בחייהם, כשנחבט עליהם פתע משהו מעבר לשגרת, או מאורע חוסם-דרך – וכמועדים שולחים הם או יד להיתפש בדבר ולהיאחז במשהו יציב, בטוח יותר, אבהי. ברגעי תדהמה כאלה הלא-דתיים שלהם כאילו מצטמקת – נראית יום-יומית מדי, שטוחה מדי, ובעיקר ריקה מכדי עמוד ברגע הקשה. רגע זה יאה לו קצת יותר טקסיות, וחגיגות, ואולי אף כמין "מבט אל מעבר מזה".

"חוזרים לרגע" אלה, אינם שוהים, ברגיל, אלא עד עבור הרגע וחוזרים, בלא מאמץ, אל המעמד הסתמי של הלא-דתי, קצת נכזבים, אולי, קצת נבוכים, ועם משקע של כאב לא-פתור. לרבים, כנראה, חסר מפעם לפעם, אותו הניסוח המגובש של המעמד הדתי, הספוג באינרציה הצבורה של רצף הדורות – מלבד הצורך לשוב, מפעם לפעם, את רצף השליחות היום-יומי, ואולי אפילו, לעמוד, מפעם לפעם, ולשאת מבט השמימה.

אלא, שנסיונות זמניות אלה אל "העמידה הדתית" (או, במבט אחר, "גיחות" אלה) – אינן עוזות עד כדי טלטול האדם מלא-דתיות אל דתיות שלמה, ומשאירות אותו לא-דתי במצב מנמנם. לא-דתי כזה – אינו חילוני. אלא הוא, כאמור, לא-דתי אד-הוק, מטעמי נוחות, מטעמי חסכון-מאמץ, וגם, אולי, מטעמי אופנת הזמן. אין בלא-דתיותו שום בחירה, אלא כולה אי בחירה. אי-דתיות מתוך גראוויטציה.

דווקא בגלל טעמים אלה של נוחות, של התקיימות בפחות לחצים, בפחות חובות ורגשי אשם, ושל הינתנות סבילה לכוחות הכובד שינחיתו אותך אל השגרה הרכה – טבעי לצפות שהלא-דתיים מספרם ילך ויגדל: "פחות עמל". חיים מתוך אין שאלות. מתוך כניעה לסתמי. מתוך אין-צורך לעשות ואין צורך לשמוע, אלא רק לקבל את החיים ולהחליק עליהם כפי שיפועם הנוח, וכל עוד לא נעצרו בתדחפה או לא נתפער במבהיל איזה בור עמוק כרוי מתחת .

לא כן החילוני מתוך בחירה. במה הוא חילוני? קודם-כל בנטילת אחריות, ובאחריות שאין לה מקור מחוץ לו.

להיות חילוני זה מעבר להיות לא-דתי, ומעבר להיות בלתי מאמין באמונת הדתי. טענות הדתי מוצאות אותו ספקן, ויותר מספקן: אינו מסתפק בהוכחותיהם, ככל שהוכחות להם ולא אמונות שמספקות את תוקפן מהן-ובהן. שהרי האישורים שמביא הדתי לתקפות טענותיו – אינם אלא

* מתוך: יעקב מלכין (עורך), *תרבות היהדות החילונית - הגות חדשה בישראל*, הוצאת כתר וספריית היהדות החילונית 2006, עמ' 349-355. כתביהם של עשרים וארבעה מחשובי ההוגים בישראל על הנושאים: התפתחות ההגות היהודית החילונית ומקורותיה ביהדות ובתרבות העמים; מעמדה של האישה ביהדות; בעיית "מיהו יהודי" והגדרות הזהות הלאומית היהודית; הומניזם ויהדות - מוסר חילוני ביהדות כיוורון של הורם הנבואי בתנ"ך; היהדות החילונית בישראל - פנים בתרבותה ובמעמדה; אלוהים בעיני יהודים חילוניים. לקריאת ההקדמה ותוכן העניינים ראה: <http://www.free-judaism.org/76682/tarbut>

אקסיומות, ואלה, כידוע, פטורות מהוכחה ואין צריכות אלא לאמנה שלמה ("אהבה"), שאינה תלויה בדבר.

חילוני אינו חילוני מחמת ש"נתרוקן לו", מחמת ש"אמונתו נתייבשה", אלא מחמת שבחר לעמוד בעולם על חזקתו שלו, בלתי מודה באמונת הדתי, ובלתי נדון לחיי אמונה אחת, כל-כוללת, שלימה מאופק עד אופק, אמונת "כיפת הסלע".

להיות חילוני, זה להיות בעל תביעה לריבונות על חיו. בלתי מחוייב מראש למצוות או לחיובים שלא באו מהכרעתו ומהסכמתו האוטונומית, לרבות חולשתו, שגיאותיו ומחיר השגיאות, שעל ראשו.

החילוני הוא מי שמקבל עליו עמידה מתמדת במצב מהפכני. אין לו את מי להאשים ואין לו אל מי לפנות. כל האחריות עליו. האחריות ומחירה, האחריות וכאב בדידותה, אבל גם האחריות וריבונותה. הוא בעול אחריותו שבחר בה. הכל עליו עד שיימצא לו מה שיימצא, אם יימצא, ובלבד שתתיישב לו עם בחירתו וחופש רצונו - ואם לא - לא. הוא מבקש לעמוד בלא הזה, ככל האפשר, בלי להתפשר מדי. ובלי לרוץ מהר מדי לחפש לו הקלה או שלוה.

הדתי המצוי אינו מחפש. הוא כבר יש לו. עליו רק לקיים, רק לציית, רק לעשות כמצווה. לכל היותר לפרש סתירות. הוא, עומד וידיו מלאות לו, מלאות הלכות, תשובות ופסקים, ומנגנונים שלפיהם מכריעים בחוש שעוד לו נודע. אלא, שמי שידיו מלאות הוא לא יוכל לקחת עוד. רק מי שידיו ריקות יוכל לקחת - כשיימצאו. מבחינה זו, אשרי הידיים הריקות, הן יכולות לקחת - כשיימצא. ידיו הריקות של החילוני - הן יתרונו: הן עשויות לחיפוש, וכשימצא יקח.

משתמע מזה, שהחילוני ספקן הוא בכל מה שהדתי קורא לו האמת או גם הדרך אל האמת. עומד הוא בעולם בלי אורח חיים, בלי יורה דעה, בלי אבן העזר ובלי חושן משפט. מכל אלה אין לו, במקרה הטוב, אלא ידיעה היסטורית, אבל לא הסכמה מחייבת שתוקפה בה. כמי שיודע על דבר שהיה, אבל אם מבקש להוסיף ולהתקיים כעת - צריך להסכמה מחדש, להוצאה ריבונית ולא אוטומטית. וכך עומד החילוני בהכרת החובה להכריע מחדש, אין קץ, בכל מה שעל הפרק. זה שפעם נהגנו כפי שנהגנו - אינו די כדי לנהוג כך, ממילא, גם כעת. ובקצרה, מחר מחרתיים יקר בעיניו ומרכזי יותר מכל תמול שלשום. לא שהוא מבטל או מתנתק, ממה שהיה, אלא שאינו סותם את מבטו למחר בכבודו של אתמול.

דווקא לכן, דווקא בגלל העמידה על המשמר הזאת, תמיד בקשב, תמיד בנכונות, תמיד בחיפוש, תמיד בנכונותו של אברהם להעתיק את אוהלו ולנסוע משם והלאה - אין זה מצב שנוח לעמוד בו. ואמנם רבים מבין הלא דתיים, מתעייפים מצאת לילה לילה לשמירה. והם מנסים ככל ידיעתם, להיות גם בפנים וגם בחוץ בעת אחת, גם להיות לא דתיים וגם להיות קצת דתיים. לאכול ולשתות כלא דתיים ולהיאנח כדתיים ולגלגל עיניים. וכשלא תמיד נוח גם בכך, מרבים להאשים מישהו ולהתאונן לפני מישהו.

מסגרת, תורה ומנהיג

בין כך ובין כך, רבים הם היום שנתעייף להם להיות חילוניים. כשם שנתעייף להם מן הדמוקרטיה. ומדגדג להם למצוא איך אפשר להיפטר מן המועקות, ומן הטרדות, ומן התביעות שהם נתבעים תמיד, בלי לדעת מה ובלי להבין לאן, ושאוּלי, על כן, צריך לנסות ולחזור ולהיות מסוגרים באיזה מסגרת, ולהיות מנוהלים באיזה כיוון. נתעייף להם מן הפתוח מדי, נתעייף להם מן החופשי מדי, מן הלעשות כרצונך מדי. נראה להם שהחילונית או הדמוקרטיה, תובעת מהם יותר מדי התאמצות, עמידה על המשמר, יותר ממה שיש להם או ממה שנישאר להם.

על שני מיני דתיים מדובר. על הדתיים של אמונה באל, ועל הדתיים שהיתה להם אמונה באיזו אידיאולוגיה חזקה. גם הדתיים הראשונים לאחר שעזבו את דתיותם נתעייפו להיות לא דתיים: וגם הדתיים, שנגמרה להם האידיאולוגיה שלהם, נתעייפו להיות בלי. נתעייף להם להיות בלי דוקטרינה, בלי מנהיג, ובלי עוצמת השתייכות גדולה וכל-מקפת. וקשה, קשה להם.

יותר מדי חופשי להם. יותר מדי רשות בידם לפנות לכל צד, יותר מדי דעות מתחרות ואף אחת מהן אינה הסופית, יותר מדי התנדנדות לכאן ולכאן, בלי אף הטחת כף בשולחן נחרצת וגואלת, יותר מדי אחריות אישית, יותר מדי בחירה חופשית ורשות נתונה. יותר מדי חיוב במאמץ אישי כדי לקבל גמול אישי. קשה מכל להיות חילוני שכלום אינו מוכן לו, והכל תמיד בהכנה בלתי ניגמרת - כאצל אותה בעלת בית גרועה: מכינים ומכינים את הארוחה - ואיננה.

יותר מדי חופשי להם. וקשה, מסתבר, ביותר מדי חופש. קשה ביותר מדי ב"אתה תחליט בעצמך". קשה להיות מסתכל תמיד לכל צד לחפש נקודה יציבה ולהיווכח שכולם כמורך מסתכלים לכל צד כמורך - ואין. קשה להיות בלי אבא ולהיווכח פתאום שהנה אתה. הוא האבא, ושיותר משיש בידך אין בידי אף אחד. קשה להאמין שכך יימשך ויימשך מכאן ולהבא: הכל תמיד עליך, אדם קטן ואפור ולא גיבור במיוחד, וככה הוא העולם וכאלה הם החיים. קשה, ורוצים לחזור אל מה שמסופר באגדה כשהכל היה שונה: היה סדר, היה כיוון, והיה ציווי מגבוה, ואפילו אם היה קשה לעתים לקבל - לבסוף היתה הקלה, כמובן מאליו, ומרפא לנפש. ושלא יהיה פתוח כל כך, ולא גדול כל כך, ומחויף לידיך כל כך, כמו להיות נדון לחיות במדבר של חופש.

כשם שיש בעיית הסגור כך יש בעיית הפתוח. ורבים חולים בפתח מן המותר. חוליות קיומם היציב, מסתבר, מתפקקות להם כשאינן סדר סגור, ובלי כוכב צפון החלטי. מה עושים בעולם, שכל ההכרעות בו פתוחות ומחכות תמיד להעדפותיך, שהכיוונים בו מרובים ומחכים לבחירתך, ושהחלטות מתחרות אלה באלה, כולן מסובכות וכלום לא פשוט?

האם ייפלא איך נתמלא העולם מועקה, דאגה ובעתה - ואיך כולם מסתובבים בלא נוח מתמיד, המנדנד להם בלי הפוגה, מתיש ושוחק כל ניסיון של תקווה? האם ייפלא איך כולם מחשבים להם בגלוי ובסתר איך להימלט מזה, איך להציל את נפשם מן הדכדוך הזה, דכדוך הפתוח ודיכאון החירות?

רבים רבים, מסתבר, רבים מן המשוער, לא נולדו לחיות בפתוח באחריות עצמית; ובחופש בחירה. וקשה עליהם הדבר משאת. ואכזריות לדרוש מהם. רבים רבים, מסתבר, נולדו לחיות ולחוש עצמם בנוח רק בתוך מסגרת, רק בתוך סדר שיש לו מרכז, והגיון סיבתי רציף, בתוך עולם שיש לו ריבון, מנהיג מורם מעם, שיודע לומר דברו ולהדריך, שיודע פעם לפעם לגעור, ופעם אף להרים יד ולהוכיח נחת זרועו. קשה, קשה בלי מסגרת, תורה ומנהיג. רבים נשארים כל ימיהם בבחינת ילדים בחצר בית אבא, ורבים מפרשים את ה"מנוס מחופש" כמנוס מפני דיכאון, ומפני חוסר משמעות, ומפני שעמום כוסה שמים וארץ. החיים נראים להם אז כבור בלי תחתית, שכל יום עומדים בו על סף נפילה אל כלום: והמבט למטה מסחרר, מבהיל, ומרתק. קשה להמשיך כך.

ומה צריך אז יותר מכל? שלווה. זה הדבר. תעשיית שלווה אדירה קמה בעולם. מן האדירות שבתעשיות. לא רק כימית רוקחית, לא רק טיפולית, לא רק שעשועית בידורית, לא רק "תרבות ואמנות", לא רק התגודדויות ספורט, אלא גם הכרעות פוליטיות מרחיקות לכת: להצביע בעד מבטיח השלווה הגדול מכולם. ועוד יותר מזה: תעשיית אמונה, תעשיית דתות למאמינים, לכל מחפשי השלווה בטחון שלום. והמשמעות בודאי, המשמעות.

לכאן אפוא הולכים כל עייפי החילוניות. לאחר שהכל בעולם איכזב ועייף. אל השלווה. העולם מבקש שלווה. האדם מבקש שלווה. לא תנועה, לא חיפוש, לא טלטלה, לא עניין גדול לא עבודה מעניינת, לא עשייה מלהיבה, לא העפלה אל קצת יותר, או משהו - אלא זה: שלווה. לא לחץ, לא מתח, לא היקלעות, לא טלטלה, רק שלווה. אלהים, רק שלווה לבני אדמיך. להיות רובצים על

שפת הים בלא כלום, החול לוחט בגב, השמש בעיניים ומלקקים בעצלתיים גלידה, ולא דואגים כלום, ולא רוצים כלום ולא שום דבר איכפת במיוחד, ולא מחפשים כלום, ורק שלוה.

ואם אין שלוה? לא טוב. קונים, משלמים, נותנים הכל. מעשנים עשב, עושים התעמלות, נושמים עמוק ונושפים לאט היטב, רצים כל בוקר, ניזונים מדשאים ומפרחים, ומחפשים משמעות שתהיה באה כמו דבש. שתהיה שלוה עם משמעות, נותנים את הנפש בשביל בריאות הנפש. ימים על ימים דואגים לשיווי המשקל, באמצע העולם. לא אהבה, לא יופי לא אמת, אלא שלוות הנפש. עושים חצי אפלה ועושים בה מיסטיקה בכל כוונת הלב, לבטל כל לחץ, להתפרק כל מתח, לדחות כל חובה או אחריות, להשעות את העולם שבחוץ - ורק שתהייה שלוה. שהאדם יהיה שלו. וזה הכל.

ומה עוד צריך לו לאדם, מלבד השלוה? לא כלום. זה הכל. רק שלוה. אבל אם שואלים מה עוד - למה לא שגם מישהו חזק ישמור עלינו, תמיד. שמישהו גם יאהב אותנו, כפי שאנחנו, מוצלחים או לא מוצלחים, תמיד. ושמישהו גם יבטיח לנו מחוץ לכל חשבון ובהן צדק שהסוף יהיה טוב, תמיד. ושגם אם ניתקע בגיא צלמות לא נירא רע, ושרק נישא קולנו לקרוא - ויימצא מייד מישהו שישמע ויבוא, בטוח ושקט ואבהי, ויושיט לנו יד גדולה וחזקה ושלוה. ושוב שלוה.

עובדי השלוה

על אין השלוה נימאס לחילוני. ובשל השלוה פונים אל הדתי. אל הקצת דתי, אל הכמעט דתי, אל הדתי הלא מחייב ורק המנחם. שנותן בלי לקחת. שאהב בלי להכביד. מצבו החשוף של החילוני מפחיד. תמיד מתחים בו וסביבו. תמיד הכל מתוסבך, תמיד הברירות פתוחות, תמיד צריך להחליט מחדש. ומה מעייף יותר מעמוד תמיד קשוב וחייב, ובלי תשובות מוכנות, ולהתחיל כל יום מהתחלה, בעל האחריות המתיש תמיד - מה יותר בלתי שלוה מן החילוניות?

לא קל בעולם. מכל צד אורב הרע. ומה יעשה מי שמבקש שכבר יהיה טוב, קצת, אבל מייד? מי שחס על עצמו ועל שעת היותו הקצרה והחולפת. אין צורך לפרט מהו בעצם הרע שמקשה על החיים. הרשימה ידועה ומוכנה ונמצאת בכל יד ובראש כל חוצות. מייד מרצים, ובשטף: השפע הוא רע, החומרנות היא רע, הבולמוס למותרות ולצריכת ראווה, רע. הרע הוא הריקנות. וכל מה שעושה ניכור וזרות. חוסר תקשורת הוא רע. וזה שעושה בדידות, וחוסר בטחון, ותסכול ודכדוך - רע גרוע מרע. הרע הוא הרעש. והלכלוך, והמהירות והטכנולוגיה, וזיהום האוויר, מלבד התאוות הישנות שעדיין לא בלומות, עם היצרים ההם התוססים והפיתויים הפרועים, הרע הוא האי סדר, והמהומה והאלימות, ו"יחסי אנוש", כן, אבל הרע הוא גם ההליכה בתלם, והסתגלנות והשיגרתיות, וגם להיפך, המתירנות הזו, ובקצרה, מה רע? החיים, החיים האלה, הם הרע.

ומה עושים כנגד הרע מרובה הראשים הזה? אין תשובה אחת. יש הרבה. כל אחת מהן עושה קצת. כל מה שעושה שלוה לאדם - טוב כנגד הרע. כגון, המדיטציה וכגון הטרנסצנדנציה, כגון היוגה והזן בודהיזם, כגון הקבלה והמיסטיקה היהודית, וכמובן הצמחונות והטבעונות, וגם "חיפוש השורשים", וחיפוש עשבי מרפא, וחקלאות אורגנית, ואיזוטריקה, ופסיכודרמה, וגשטאלט, ותנועה והרפייה, ועיסויי וגלי המוח, ואסטרולוגיה וגרפולוגיה, ומיסתורין, וקרוב ורחוק, ומזרח רחוק, וחיפוש המשמעות, כן, זה תמיד, אוי, המשמעות, הפנימית והחיצונית, ויושבים בראש הר ומחפשים משמעות ומצפים לאות, והביואנרגיה, והטרנס פרסונליות, והמודעות העצמית, תמיד, עם המימוש העצמי, בצד תענית דיבור, ושתיקת התבוננות, וההתמכרות למופלא, בעיניים עצומות ובפקוחות, עם שזירת חבלים ובלעדיהם, עם שירה מתוך המהום, ועם חשיש ובלוי, ועוד תכלית הכל: הגאולה. כן. גאולת האדם וגאולת העולם. והשלום. בוודאי. והשלום.

כל אלה ויותר מאלה, הכל – ובלבד שתהייה שלוה. אלהים, שתהייה שלוה. להיות דתי עד שלוה. אבל לא עד קפיצת הכרעה. דתיות כריפוי במיסטי. ולמה צריך להיות מרופא? כי האדם נורא חס על עצמו. אדם מסכן מבקש שלוה. ודי.

כי מה היום הוא המפחיד מכל? המפחיד הוא המתח. הלהיות בלחץ. זה הרע שבאיומים. ה"להילחץ". ה"להיות מולחץ". זה העונש הנורא שמוכנים לשלם בהכל, באהבת חיים, כדי להינצל ממנו. אין נורא לאדם מכאב. אפילו אם הכאב, כצירי לידה, הוא הדרך למרחיב, לנותן הטעם. אין קשה מעמוד בציפייה מתמשכת. מהישאר לבד בציפייה. קשה לעמוד ב"אין משמעות" אפילו אלה שאינם מאמינים כלל שיש או שתיתכן משמעות כזו. רצים "לתפוש משמעות" ויהי מה, וגם במחיר העמדת אדם "בתרגילים" זרים ומוזרים – ובלבד שייקנה לו, קצר הרוח, אותה משמעות של זהב: בלתי מחלידה, בלתי מתפחתת בערכה, וניתנת להמרה בשעת הצורך, במצרכים למוכ"ז. רבים אפוא הפונים היום אל המיסטי כאל תוספת "חמוצים" ו"חריפים" לנחת הזלילה. מה מתבקש ממך בסך הכל? להשעות קצת את העולם החיצון, ולפנות בכל מאורך ולפנק את טרדת האני שלך, עד לרמת עיסוק מלא ומקודש. לשבת במקום שלא מציקים בו ורק מרפאים ע"י הרפיה, בלתי נקראים לצאת אל העולם ולהתמודד אתו כהווייתו, אלא להיפך, העולם – הוא הבעיה, ומפנים לו גב, כורעים לו ישיבת לוטוס, ומרכזים מלוא כל הקשב אל טבורך שלך. האדם התופש שלוה.

כשפתאום נמצאים המוני אדם שכולם "מחפשי זהות", שכולם "דורשי שורשים", שכולם מבקשים "מימוש עצמי", וגם מתבסמים להם ממובאות מקוריות של דברי צדיקים – לא ברור אם לשמוח או להיעצב. אם גילוי של שמחה כאן, או הצגת אופנה: אם צורך עמוק בידיעה, או צורך בעוד גירוי חדש: עוד מעורר לפינוק העצמי, גירוי רודף גירוי, קרא לו "מתקדם" או קרא לו "נסוג", יהא מן המערב או מן המזרח, בדמות פסוקי גביש, או בדמות ריפוי השרירים, תמצית החכמה או מישרת ענבים מסחררת, אם לא מעלפת – ובלבד שאותו "אני", אותו "אגו" מהולל, המפונק הזה, הבן יקיר לי הזה, המשועמם הזה, וחסר האני הזה – שהוא ימצא לו "רגע של משמעות", ויפחק פחות.

וכך, מדווח מכל צד על לחץ של ביקוש לניחומי הדת, ובלבד שיהיו ניחומים בלי התייסרות, שיהיו ליטופי אמונה בלי כאב חיפושים, ובלוי כאב בדידות הציפיה, ובלוי כאב האחריות, ורק מוצר ניחומים מוגמר ונוח לבליעה מיידית. רק בלי סבל. אלוהים, רק בלי סבל. והרי לפניך כל אותם המתמזמזים עם הדת, ירחם האל על נפשם.

חילוני בלתי נכנע

מה יכול אפוא החילוני להציע? עמידתו קשה וקוצנית. חסרת ניחומים ורחוקה משלוה. ולעיתים אפילו קשה מנשוא. שמיו ריקים מנחמה מוכנה, יומו כבד על ראשו וכישלונו מובטח תמיד, מייד עם היחלצותו המובטת תמיד, כדי לחזור תמיד מעשה סיופוס ולהתחיל מחדש תמיד, מתמודד עם ההכרעות הבלתי מוכרעות, והבלתי נחות מתביעתן. מי מוכן לעמוד בזה. עולמו של החילוני לא ישתנה ע"י "התנהגות טובה". העולם הוא כפי שהוא, וכפי שיכול אולי להשתנות: אין סוף סתירות, תהפוכות, חיכוכים, ולעיתים עומק מעבר לעומק, כמראה החיים כל עוד הם חיים, ולפני שהפכו למצבה עם כתובת יפה ובלתי משתנית.

שתי הדתות, הממוסדת והמיסטיקה השימושית, הן שתי תשובות איך לא לשאת בעול העולם. הדת כתשובה כוללת וכל מקיפה, והמיסטיקה השימושית, כתשובה חלקית, או כתחבושת מקומית. זו וזו הן תשובות לבהלה שתפסה רבים. שתיהן מבטאות ערגה להיפטר מן האחריות האישית. למצוא הקלה, פיוס, אם מידי ריבון העולם, ואם מידי ההתעלמות מן

העולם. ואילו לחילוני – אין ריבון. לסתירות שבעולמו אין הגיון אין לו עבודת השם, ואין לו על מי לסמוך. הכל עליו, בכל ענוות קטנותו: עליו ועל כתפיו, תמיד, גם בשכבו לנוח.

אבל חילוניות אינה מתירנות, ואינה התפרקות הפקר, ואינה נטישת כל מה שבמורשת המסורת, ואינה הפיכת גב לתרבות, לצריבתה ולמופתיה – זו התקפה דמגוגית קלה מדי – אלא היא הבנה אחרת של האדם והעולם – הבנה בלתי דתית.

ייתכן שכל אדם, בזמן מן הזמנים, חש גם צורך לחפש את האלוהים. היינו הך כעת מהו דיוקו של חיפוש זה. תשובה מן המוכן – אין. בוודאי לא אחת. ולפיכך, גם אין הקלה מן המוכן, ארוזה ומוכנה לשימוש. וכל תשובה אחת כזאת, נראית יותר ממלכודת: שלם בחירותך כדי לקבל שלוה. וגם האלוהים אז, שמו: שלוה. השלוה תימוג, החירות תבוזז – ואז?

משהו מדאיג יש בהמון המצטופף למצוא שלוה, כחזות הכל. והעמדת שביעות הרצון וליטוף הנחת – מעל כל היאבקות לצדק, לאמת וליפה. הידחקות הציבור בהמוניו למצוא משמעות, בתרגילים סיטוניים, במקום שרק יחיד יכול להימצא בו, ובצידם כל אותם חצי צל וחצי אור, חצי דת וחצי הרפייה, חצי מודעות וחצי עמעום. ואיך בכובד ראש יושבים בני אדם ומטפשים עצמם לדעת. הקדושה הפכה לתרגילי בריאות, ההתבוננות להתעמלות טקסית, וההתגלות – למוסיקת רקע. ואנשים אינם חשים בנלעג שבעבודת השלוה שלהם. בפרכוס האני השפני שלהם, מעל הכל, האני המלוטף שלהם – שיהיה בריא.

אין זו רק דאגה לאמת המוחלפת בנוחות. אין זו רק דאגה לדמוקרטיה המוחלפת בשעשועי התרגעות ובהשענות על מישהו חזק שיפתור בשבילך את "הגועל-נפש". אלא זו – דאגה לחילוניות. לעמידת האדם כבעל אחריות לעולם. הדתיים מרובים, הלא דתיים מרובים יותר, ואילו החילוניים מעטים. עמידתם שלהם תובעת יותר מדי. אומץ לראות ועוז לשאת באחריות.

לשאת בעול העולם

שחרור מלחץ אינו סיבה לשלם בחירות. שחרור ממבוכה אינו סיבה כדי לברוח מן האחריות, ושחרור משעמום אינו סיבה להשעיית העולם. אין עולם אחר, אלא רק זה, המסתובב, המסוכסך, חסר השלוה והפתוח. לא צריך לברוח מפניו, ואין לאן גם לא מצליחים. ואדם, כל אדם, אם רק לא השחיתו אותו ב"חינוך" – האחריות היא מטבעו. הוא נולד מלובש אחריות. כשם שנולד נושא פחדים, או דחפים, או חלומות.

החילוני הוא זה שאינו בהול למצוא נחמה. ולא נדחק לחטוף ליטוף. ולא מתגודד לעבודת השלוה. ובלבד שגם הוא, החילוני, לא יכנע מאמצע הצהריים, כדי למצוא לו מסתור של צל ושל אי לחץ. אין לו ממי לבקש. אין ממי לייחל. הכל עליו. הוא אדם. עליו אושר ההתקרבות אל הידיעה, ועליו כאב ההכחשה של ידיעה כוזבת.

המאמר "עוז להיות חילוני" פורסם בכתב העת "שדמות" ב-1981.